

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА

Козубовський Ростислав Володимирович

УДК 364+371.134 : 364.62-057.87+64-322

**ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО
ПРОФІЛАКТИКИ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ СЕРЕД УЧНІВСЬКОЇ
МОЛОДІ В ПРОЦЕСІ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ПРАКТИКИ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Тернопіль – 2014

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Державному вищому навчальному закладі «Ужгородський національний університет», Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, доцент
Бартош Олена Павлівна,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», доцент кафедри соціології і соціальної роботи.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Поліщук Віра Аркадіївна,
Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, завідувач кафедри соціальної роботи;

кандидат педагогічних наук, доцент
Фалинська Зоряна Зенонівна,
завідувач навчальної, виробничої та педагогічної практики навчально-методичного відділу Львівського національного університету імені Івана Франка.

Захист відбудеться 14 лютого 2014 р. о 12.30 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 58.053.03 у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка (46027, м. Тернопіль, вул. М.Кривоноса, 2, зала засідань).

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (46027, м. Тернопіль, вул. М.Кривоноса, 2).

Автореферат розіслано 10 січня 2014 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Г.М. Мешко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Проблема девіантної поведінки, яку більшість учених розглядають як відхилення від прийнятих у суспільстві норм і правил, була об'єктом наукових досліджень, починаючи ще з часів античності, проте сьогодні інтерес до неї зростає, оскільки впродовж останніх десятиріч девіантні прояви набули значного розповсюдження, в тому числі й серед неповнолітніх. Девіантна поведінка неповнолітніх у багатьох випадках трансформується у кримінальні форми поведінки і становить суттєву небезпеку як для самої особистості неповнолітнього, його подальшого розвитку, так і для всього суспільства. Оскільки понад 80% неповнолітніх, схильних до девіантних проявів, є учнями загальноосвітніх шкіл, професійно-технічних училищ, коледжів, особливої актуальності набуває профілактика девіантної поведінки саме серед учнівської молоді.

Значний вклад у профілактику девіантної поведінки покликані внести соціальні працівники, оскільки серед основних професійних функцій соціальних працівників чітко визначені функції, пов'язані саме з профілактикою девіантних проявів: діагностична, прогностична, попереджувально-профілактична, корекційно-реабілітаційна, соціально-терапевтична, охоронно-захисна.

Водночас, як свідчать результати наукових досліджень (О.Карпенко, І.Ковчина, В.Оржеховська, В.Поліщук та ін.), соціальні працівники не готові достатньою мірою до професійної профілактичної роботи з неповнолітніми. Це зумовлено тим, що соціальна освіта в Україні почала розвиватися порівняно недавно і програма професійної підготовки майбутніх соціальних працівників є недосконалою. Зокрема, на відміну від багатьох зарубіжних країн, вітчизняна програма підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери не передбачає спеціалізації в профілактичній діяльності. Тому участь студентів у волонтерській діяльності з учнями, схильними до девіантної поведінки, може сприяти вдосконаленню професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери загалом і до здійснення профілактичної роботи зокрема.

Волонтерство – це вагомий ресурс соціальної роботи і, водночас, можливість вдосконалення професійної підготовки майбутніх соціальних працівників. Для молодих людей волонтерська діяльність є не тільки способом проведення вільного часу, особистісної самореалізації і можливістю принести користь суспільству, але і стимуляцією майбутніх фахівців до професійного зростання і розвитку. Особливо це стосується працівників соціальної сфери, оскільки піклування про людей, надання їм необхідної допомоги, попередження девіацій є важливою складовою їх професійної діяльності.

Таким чином, волонтерська практика повинна стати важливою складовою професійної підготовки майбутніх соціальних працівників.

Слід відзначити, що проблема девіантної поведінки та її профілактики знайшла відображення в дослідженнях багатьох вітчизняних і зарубіжних учених (П.Вест, А.Коеп,

В.Оржеховська, В.Синьов, І.Трубавіна, В.Тюріна, Т.Федорченко, М.Фіцула та ін.). Питання розвитку молодіжного волонтерського руху теж досліджуються вченими (О.Безпалько, Л.Вандишева, Г.Вілфінг, А.Капська, Т.Лях, Й.Поліщук та ін.), проте проблема підготовки фахівців соціальної роботи до профілактики девіантної поведінки серед учнівської молоді в процесі волонтерської діяльності не була предметом спеціального педагогічного дослідження. Актуальність проблеми, недостатня розробленість її теоретичних і практичних аспектів та наявні суперечності (між соціальною потребою суспільства у здійсненні профілактики девіантної поведінки і відсутністю фахівців, здатних на належному рівні забезпечити її; високими вимогами до професійної підготовки соціальних працівників і недосконалістю програм підготовки; визнанням важливості волонтерства як вагомого ресурсу соціальної роботи і недостатнім використанням його потенціалу в системі підготовки майбутніх соціальних працівників) зумовили вибір теми дисертаційного дослідження: **«Підготовка майбутніх соціальних працівників до профілактики девіантної поведінки серед учнівської молоді в процесі волонтерської практики».**

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано в ДВНЗ «Ужгородський національний університет» відповідно до планів науково-дослідних робіт, зокрема комплексної теми: «Теоретико-методологічні засади формування системи соціальної роботи в Україні» (0198U007793). Тема дисертації затверджена вченою радою Ужгородського національного університету (протокол № 2 від 23.02.2012 р.) та узгоджена в Раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки і психології в Україні (протокол № 9 від 27.11.2012 р.)

Об'єкт дослідження – професійна підготовка майбутніх соціальних працівників до профілактики девіантних проявів учнів загальноосвітніх шкіл.

Предмет дослідження – формування готовності майбутніх фахівців соціальної сфери до профілактичної роботи з учнівською молоддю в процесі волонтерської практики.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити модель підготовки майбутніх соціальних працівників до профілактичної роботи з учнівською молоддю в процесі волонтерської практики.

Відповідно до мети дослідження визначено **завдання**:

1. На основі аналізу наукової літератури з'ясувати суть девіантної поведінки та особливості її профілактики серед учнівської молоді.
2. Розкрити зміст волонтерської практики, її роль і місце у професійній підготовці майбутніх соціальних працівників до профілактичної роботи з учнівською молоддю.
3. Обґрунтувати критерії і показники визначення рівнів готовності майбутніх соціальних працівників до профілактичної роботи з учнями.

4. Змодельовати процес підготовки майбутніх соціальних працівників до профілактики девіантної поведінки серед учнівської молоді, визначити педагогічні умови реалізації моделі.

5. Експериментально перевірити модель підготовки майбутніх соціальних працівників до профілактики девіантної поведінки учнів у процесі волонтерської практики.

Для реалізації завдань використовувалися такі **методи**: теоретичні – аналіз філософських, психолого-педагогічних, соціологічних, юридичних джерел з проблеми дослідження для систематизації та узагальнення наявних даних, визначення сутності основних понять, виявлення сучасного стану досліджуваної проблеми та можливостей її вирішення; педагогічне моделювання і проектування, можливості якого були спрямовані на розробку моделі підготовки майбутніх фахівців соціальної роботи до профілактики девіантної поведінки серед учнівської молоді у процесі волонтерської практики; емпіричні – спостереження, бесіда, інтерв'ю, анкетування, тестування для виявлення ставлення студентів, викладачів, практичних соціальних працівників до різних аспектів проблеми та визначення рівня готовності майбутніх соціальних працівників до профілактичної роботи з учнями; педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний) для перевірки функціональності розробленої моделі і дієвості педагогічних умов; статистичні – для виявлення взаємозв'язків між досліджуваними явищами.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що вперше:

- розроблено та апробовано структурно-функціональну модель підготовки майбутніх соціальних працівників до профілактики девіантної поведінки учнів у процесі волонтерської практики, яка відображає єдність цільового, організаційно-змістового, процесуального, оцінно-результативного компонентів і містить такі складові: соціальне замовлення суспільства на підготовку висококваліфікованих фахівців соціальної роботи, здатних забезпечити ефективну профілактику девіантної поведінки неповнолітніх; мету; завдання; принципи; наукові підходи; зміст підготовки; методи; форми; засоби; критерії і показники рівнів готовності до профілактичної роботи, рівні; контроль; способи корекції; результат;

- визначено педагогічні умови, за яких реалізація розробленої структурно-функціональної моделі відбувається найбільш ефективно: формування інтересу студентів до волонтерської роботи з учнями, схильними до девіантної поведінки; формування специфічних особистісно-професійних якостей (гуманізм, альтруїзм, толерантність, емпатія) майбутніх соціальних працівників; поєднання науково-дослідної, навчальної і практичної діяльності студентів у процесі волонтерської практики; визнання суспільної цінності волонтерської діяльності студентів;

- обґрунтовано критерії (когнітивний, ціннісно-мотиваційний, технологічний, суб'єктний) та показники для визначення рівнів готовності майбутніх соціальних працівників до профілактичної роботи з учнями, схильними до девіацій.

Уточнено роль і місце волонтерської практики у професійній підготовці фахівців соціальної роботи.

Подальшого розвитку набули зміст, форми і методи професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до профілактичної діяльності.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що запропоновано авторську програму підготовки майбутніх фахівців соціальної роботи до профілактики девіантної поведінки серед учнівської молоді у процесі волонтерської практики; розроблену програму волонтерської практики; підготовлено методичні рекомендації з підготовки соціальних працівників до профілактичної роботи з учнями в процесі волонтерської діяльності.

Матеріали дослідження можуть використовуватися в розробці спецкурсів з педагогіки, психології, соціальної роботи для студентів вищих навчальних закладів, які готують фахівців соціальної роботи, а також у практичній професійній діяльності працівників освітніх закладів, правоохоронних органів, соціальних служб, громадських організацій.

Результати дослідження впроваджено у навчально-виховний процес Ужгородського національного університету (довідка № 01-10/2075 від 23.09. 2013 р.), Національного університету «Києво-Могилянська Академія» (довідка № 16/1434 від 4.09.2013 р.), Тернопільського національного педагогічного університету (довідка № 798–33/03 від 18.06.2013 р.), Закарпатського інституту Міжрегіональної Академії управління персоналом (довідка № 38 від 17.09.2013 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є узагальненням результатів дослідження проблеми підготовки майбутніх соціальних працівників до профілактики девіантної поведінки серед учнівської молоді у процесі волонтерської практики, які отримані цілком самостійно. Автор особисто брав участь в організації і проведенні експериментальної роботи, впровадженні розробленої моделі підготовки майбутніх соціальних працівників до волонтерської діяльності з учнями, схильними до девіантної поведінки, в навчально-виховний процес. Ідеї співавторів окремих публікацій у дисертації не використовувались. У монографії [1] дисертанту належать розділи 1.1 і 2.5; у монографії [2] – розділи I, II; у спільній статті [8] дисертантом обґрунтовано теоретичні основи правового виховання майбутніх фахівців.

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні та практичні результати дослідження апробовано у доповідях на науково-практичних конференціях та наукових семінарах: *міжнародних* – «Соціально-профілактична робота з попередження насильства серед дітей та молоді» (Ужгород, 2009); «Підготовка соціальних працівників до роботи з дітьми групи «ризик»» (Ужгород, 2009); «Практична соціальна робота і підготовка фахівців соціальної сфери» (Ужгород, 2010); «Соціальна робота і підготовка фахівців у світлі вимог Болонської системи» (Ужгород, 2011); «Актуальні проблеми соціальної роботи і підготовки фахівців: розвиток волонтерського руху в Україні та за рубежом» (Ужгород, 2012); «Актуальні проблеми соціальної роботи і підготовки фахівців: волонтерство як важливий ресурс соціальної роботи» (Ужгород, 2013); *всеукраїнських* – «Проблеми становлення та самореалізації творчої особистості майбутніх фахівців

гуманітарного спрямування: зміст, форми та методи підготовки» (Хмельницький, 2010); «Правова освіта перед викликами сучасності» (Київ, 2011); «Актуальні питання теорії та практики психолого–педагогічної підготовки майбутніх фахівців» (Хмельницький, 2013); «Закарпатські Волошинські читання»: інтернет-конференція (Ужгород, 2013).

Публікації. Результати дослідження висвітлено в 28 друкованих працях, серед яких: 2 монографії (у співавторстві), 11 статей у наукових фахових виданнях України, 1 стаття у зарубіжному періодичному виданні, 11 – у збірниках наукових конференцій та інших виданнях, 3 методичні рекомендації.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (223), додатків (15). Загальний обсяг роботи – 237 сторінок. Основний зміст дисертації викладено на 185 сторінках. У роботі вміщено 18 таблиць, 6 рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено об'єкт, предмет, мету, завдання, розкрито наукову новизну, практичне значення, надано відомості щодо експериментальної бази, апробації та впровадження основних результатів дослідження.

У першому розділі – **«Теоретико-методичні аспекти професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до профілактики девіантної поведінки учнів у процесі волонтерської практики»** – на основі аналізу наукової літератури розкрито суть базових понять дослідження: «девіантна поведінка», «профілактика», «волонтерство», «професійна підготовка майбутніх соціальних працівників», охарактеризовано концептуальні підходи до професійної підготовки соціальних працівників, обґрунтовано роль волонтерської практики у професійній підготовці фахівців соціальної сфери.

Проведений ретроспективний аналіз наукової літератури дав змогу встановити, що проблема девіантної поведінки була об'єктом досліджень багатьох учених, починаючи ще з часів античності (Арістотель, Платон, Демокріт). Сьогодні інтерес до неї все більше зростає, оскільки девіантні прояви набули впродовж останніх десятиріч значного розповсюдження, в тому числі й серед учнівської молоді. Так, близько 25% протиправних дій здійснюється неповнолітніми, зокрема учнями загальноосвітніх шкіл, професійно-технічних училищ, коледжів. Девіантна поведінка в учнівському середовищі може проявлятися у порушеннях дисципліни, небажанні вчитися, хуліганських вчинках, бродяжництві, алкоголізмі, наркоманії, проституції, а також в злочинних діях, які передбачають застосування кримінальних заходів. В останні роки серед учнівської молоді набули поширення нові види девіацій: рекет, розбійні напади, комп'ютерні злочини, «кібербулінг» (використання мобільних телефонів, Інтернет-сайтів як засобів проявів насильства, залякування, терору, спрямованих зазвичай на однокласників, знайомих, що нерідко викликає в останніх не тільки психологічні травми, але стає причиною суїцидів).

У процесі дослідження з'ясовано, що суть девіантної поведінки по-різному тлумачиться вченими: педагогами, психологами, медиками, юристами. Так, у педагогічній літературі (Р.Олифіренко, М.Рожков, В.Оржеховська, Т.Федорченко) під девіантною поведінкою зазвичай розуміють відхилення від прийнятих в суспільстві, соціальному середовищі соціально-моральних норм і цінностей, а також порушення процесу засвоєння і відтворення соціальних норм і культурних цінностей, саморозвитку і самореалізації особистості в тому суспільстві, якому вона належить. У медичній літературі (М.Кабанов, А.Личко, В.Менделевич, М.Струковська) девіантна поведінка тлумачиться як відхилення від прийнятих у суспільстві норм міжособистісних взаємовідносин: дій, вчинків, висловлювань, які здійснюються як у межах психічного здоров'я, так і в різних формах нервово-психічної патології, особливо пограничного рівня. У психологічній літературі (С.Белічева, А.Гоголева, І.Дубровіна, Н.Максимова) девіантною називається поведінка, що відхиляється від соціально-психологічних і моральних норм, або як неправильний антисоціальний приклад вирішення конфлікту, який виявляється в порушенні суспільно прийнятих норм, шкоді, нанесеній суспільному благополуччю. Незважаючи на певні розбіжності у поглядах, більшість учених солідарні в тому, що девіантна поведінка – це відхилення від загальноприйнятих у суспільстві соціальних норм.

У боротьбі з девіантною поведінкою неповнолітніх поєднуються засоби покарання і профілактики при домінуючій ролі останніх. Результати аналізу вітчизняної і зарубіжної наукової літератури (П.Вест, О.Коваленко, В.Оржеховська, Д.Фаррінгтон, М.Фіцула та ін.) дають можливість визначити профілактику девіантної поведінки серед учнівської молоді як систему комплексних заходів державних і громадських організацій, спрямованих на виявлення і ліквідацію причин, які негативно впливають на здоров'я і розвиток особистості учнів, сприяють їх бездоглядності, вчиненню ними правопорушень.

Існують різні види профілактики: соціальна, педагогічна, психологічна, медична, кримінальна, віктимна, які можуть здійснюватися на рівні первинної, вторинної і третинної профілактики. До профілактичної роботи з учнівською молоддю залучені освітні, медичні, соціальні заклади, правоохоронні органи.

Значний вклад у профілактику девіантної поведінки покликані внести соціальні працівники, оскільки серед основних професійних функцій соціальних працівників чітко визначені функції, пов'язані саме з профілактикою девіантних проявів. Проте результати багатьох наукових досліджень (О.Карпенко, І.Ковчина, В.Оржеховська, Т.Федорченко та ін.) свідчать про недостатню готовність соціальних працівників до здійснення ефективної профілактичної роботи з неповнолітніми, що зумовлено недосконалістю програм професійної підготовки майбутніх соціальних працівників в Україні, на відміну від багатьох зарубіжних країн, де передбачена спеціалізація в цій сфері. Тому участь студентів у волонтерській діяльності з учнями, схильними

до девіантної поведінки, може сприяти вдосконаленню професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери загалом, і до здійснення профілактичної роботи зокрема, що підтверджує досвід зарубіжних країн. Так, професійна підготовка фахівців соціальної сфери за рубежем здійснюється в освітніх установах із широким залученням до процесу навчання ресурсів громадських організацій; поряд із традиційною теоретичною підготовкою та практичною професійною діяльністю майбутніх фахівців існують додаткові форми, серед яких виділяють волонтерську роботу. Вона має характер «супроводу професії», тобто майбутні фахівці поєднують теоретичну підготовку та професійну практичну діяльність, навчаючись у ВНЗ.

Волонтерський рух, який був започаткований ще у 1859 році і асоціюється з іменем Анрі Дюрана і створенням організації «Червоний Хрест», на сьогоднішній день є поширеним у багатьох країнах світу. В Україні волонтерство інтенсивно розвивається з початку 90-х років.

У волонтерському русі дуже багато позитивних аспектів, які варто використати у професійній підготовці соціальних працівників. Відзначимо, що волонтери – це не тільки люди-альтруїсти, вони працюють також заради здобуття досвіду, спеціальних знань і навичок, установлення важливих особистісно-професійних контактів. Волонтерство створює можливість для молодих людей в значній мірі реалізувати почуття особистої громадянської відповідальності і, водночас, – це важлива сходинка для подальшого професійного розвитку.

Якості, які розвиваються у студентів, залучених до волонтерської діяльності, сприяють формуванню професійної спрямованості майбутнього фахівця соціальної роботи. У волонтерській діяльності має місце постійне вдосконалення взаємовідносин із власним внутрішнім духовним «Я»; включення студентів у процеси самосприйняття (студент пізнає себе як джерело бажань і потреб); самоідентифікація (корекція індивідуальної свідомості); саморозкриття, самореалізація; формування установки на подолання труднощів у професійній діяльності.

Таким чином, волонтерська практика студентів повинна стати невід'ємною складовою професійної підготовки сучасного фахівця соціальної роботи і сприяти вдосконаленню системи соціальної освіти, яка передбачає навчання фахівців соціальної сфери основним правилам життєдіяльності людини в суспільстві, засвоєння соціальної культури, формування соціального мислення і поведінки, культури соціальних почуттів і культури соціальної організації.

На основі узагальнення результатів аналізу наукової літератури (Л.Бадя, А.Вербицький, Ю.Галагузова, О.Карпенко, В.Поліщук, В.Ярська) визначено основні методологічні підходи до професійної підготовки майбутніх соціальних працівників, на які ми опиралися в процесі організації експериментально-пошукової роботи. Так, загальними підходами, які стосуються всієї професійної підготовки фахівців соціальної сфери, є системний і філантропічний; у відборі змісту, форм і методів навчання – гуманістичний, інтегративний, контекстний, інформаційний; в організації різних видів практики – практико-орієнтований, командний, особистісно-орієнтований, функціонально-діяльнісний.

У другому розділі – «Обґрунтування та експериментальна перевірка моделі підготовки майбутніх соціальних працівників до профілактики девіантної поведінки серед учнівської молоді в процесі волонтерської практики» – обґрунтовано модель підготовки майбутніх соціальних працівників до профілактичної роботи з учнями, схильними до девіантної поведінки, у процесі волонтерської практики, визначено педагогічні умови її реалізації, узагальнено результати формульованого експерименту.

У процесі пілотажного дослідження було проведено опитування соціальних працівників, соціальних педагогів у загальноосвітніх навчальних закладах, професійно-технічних училищах, позашкільних дитячих закладах, інтернатних установах, соціальних службах і вибірково здійснено спостереження за їх діяльністю, що дало змогу виявити головні труднощі, які фахівці відчувають у вирішенні проблем профілактичної роботи з учнями, схильними до девіацій: визначенні природи відхилень у поведінці учнів(42%); організації і проведенні загальної профілактичної роботи з учнями (73%); профілактиці та корекції конкретних видів девіантних проявів у процесі індивідуальної роботи (65%); налагодженні взаємодії з соціальними службами та установами (78%), що загалом свідчить про недостатню їх готовність до профілактики девіантної поведінки учнів.

Здійснений аналіз дає підстави стверджувати, що успішне вирішення завдань профілактики девіантної поведінки серед учнівської молоді неможливе без проведення спеціальної підготовки фахівців до профілактичної діяльності з учнями, схильними до девіацій, і в кінцевому рахунку – формування готовності до цього виду діяльності.

На основі вивчення наукової літератури, осмислення власного досвіду роботи у вищому навчальному закладі розроблено авторську модель підготовки майбутніх соціальних працівників до профілактики девіантної поведінки серед учнівської молоді у процесі волонтерської діяльності, яка представляє єдність цільового, організаційно-змістового, процесуального та оцінно-результативного компонентів. Складовими моделі є: соціальне замовлення суспільства на підготовку висококваліфікованих фахівців соціальної роботи, здатних забезпечити ефективну профілактику девіантної поведінки неповнолітніх; мета; завдання; зміст; принципи; наукові підходи; форми; методи; засоби; критерії та показники готовності до волонтерської діяльності з учнями, схильними до девіантної поведінки; рівні готовності; контроль; результат: сформованість готовності майбутніх соціальних працівників до профілактики девіантної поведінки серед учнівської молоді в процесі волонтерської практики.

Структурно-функціональна модель підготовки майбутніх фахівців соціальної роботи до профілактики девіантної поведінки серед учнівської молоді в процесі волонтерської практики представлена на рис.1.

Рис. 1. Структурно-функціональна модель підготовки майбутніх фахівців соціальної роботи до профілактики девіантної поведінки серед учнівської молоді в процесі волонтерської практики.

Експериментально-пошукова робота передбачала проведення констатувального зрізу та формувального експерименту.

На початку дослідження було сформовано експериментальну і контрольну групи студентів – майбутніх соціальних працівників і проведено констатувальний експеримент для виявлення рівня готовності студентів до профілактичної діяльності з учнями, схильними до девіантної поведінки.

Обґрунтовуючи критерії і показники готовності студентів до волонтерської роботи з учнями, схильними до девіантної поведінки, в першу чергу, опираємося на змістові характеристики самого поняття «готовність», у структурі якого виокремлюємо психологічну, теоретичну, практичну готовність. У контексті нашого дослідження психологічна готовність передбачає наявність позитивної мотивації до роботи з учнями, схильними до девіантної поведінки, прагнення знайти певні позитивні властивості в кожного учня, щоб використати їх у подальшій профілактичній роботі в процесі волонтерської діяльності. Це – позитивна установка на співробітництво і формування довірливих відносин під час надання допомоги учневі. Теоретична готовність характеризується наявністю у фахівців необхідної системи знань про відхилення у поведінці, особливості їх проявів у молодіжному середовищі, причини, що зумовлюють цю поведінку, а також знань щодо психолого-педагогічних засад, змісту і процесу профілактики та особливостей здійснення профілактичної роботи волонтерами. Практична готовність свідчить про сформованість у фахівців умінь і навичок організації профілактичної роботи, а також умінь і навичок використання різних форм, засобів та способів цієї роботи, в тому числі й під час волонтерської діяльності.

Таким чином, визначаємо критерії готовності майбутніх фахівців соціальної роботи до волонтерської діяльності з учнями, схильними до девіантної поведінки: когнітивний (наявність у майбутнього фахівця знань про відхилення у поведінці і причини, які обумовлюють ці відхилення, про зміст профілактики, форми і способи її здійснення, а також знань про особливості волонтерської діяльності з дітьми, схильними до девіантної поведінки); ціннісно-мотиваційний (інтерес до проблем дітей, схильних до девіацій, до профілактики девіантної поведінки і волонтерської діяльності, потреба у волонтерській діяльності); технологічний (наявність проєктивних, конструктивних, організаційних, комунікативних, гностичних умінь); суб'єктний (здатність налагоджувати партнерські стосунки, активізувати особистісні наявні і потенційні ресурси об'єкта соціальної роботи, організувати волонтерську роботу з урахуванням індивідуально-психологічних особливостей індивідів, які є об'єктами соціальної роботи).

Під рівнем готовності розуміємо ступінь сформованості основних показників виділених критеріїв. Так, високий рівень готовності майбутніх соціальних працівників до профілактики девіантної поведінки учнівської молоді у процесі волонтерської практики передбачає: повне розуміння суті девіантної поведінки учнів та її причин, знання основ профілактики, її видів і форм,

особливостей профілактичної роботи в процесі волонтерської діяльності (когнітивний критерій); глибокий інтерес до теорії і практики девіантної поведінки, профілактичної роботи з учнівською молоддю, чітко виражену потребу у волонтерській діяльності з учнями, схильними до девіацій (ціннісно-мотиваційний критерій); наявність розвинених проєктивних, конструктивних, організаційних, комунікативних, гностичних умінь (технологічний критерій); здатність швидко на професійному рівні встановлювати продуктивні партнерські стосунки, активізувати особистісні наявні і потенційні ресурси об'єкта соціальної роботи, організовувати волонтерську роботу з максимальним урахуванням індивідуально-психологічних особливостей індивідів, які є об'єктами соціальної роботи (суб'єктний критерій). Середній рівень готовності свідчить про наявність у майбутнього соціального працівника всіх вищезгаданих показників і, водночас, їх недостатню вираженість. Низький рівень готовності характеризується відсутністю більшості вищеназваних показників.

Діагностика рівнів готовності здійснювалась шляхом використання таких методів, як спостереження, бесіда, анкетування, тестування, інтерв'ю.

Результати констатувального зрізу засвідчили, що переважна більшість студентів як експериментальної, так і контрольної груп демонструють низький, рідше – середній рівень готовності до профілактичної роботи з учнями, схильними до девіантної поведінки.

Формувальний експеримент проводився зі студентами 1–2 курсів Ужгородського національного університету і передбачав 2 етапи: підготовчий (1 курс) і основний (2 курс).

На підготовчому етапі студенти під час вивчення курсів «Вступ до спеціальності», «Історія соціальної роботи», «Система соціальних закладів і служб в Україні» та проходження ознайомчої практики отримують елементарні знання про суть соціальної роботи і волонтерську діяльність як важливий ресурс соціальної роботи, знайомляться з практичною діяльністю соціальних закладів, що здійснюють профілактичну роботу, залучаються до участі в окремих масових волонтерських акціях.

На основному етапі продовжується подальше оволодіння студентами знаннями з теорії і практики соціальної роботи загалом і профілактичної роботи з учнями, схильними до девіантної поведінки зокрема, формування вмінь профілактичної роботи в процесі волонтерської практики.

Волонтерська практика передбачає: участь студентів у різних волонтерських акціях, спрямованих на профілактику девіантної поведінки серед молоді; проведення індивідуальної і групової роботи з учнями, схильними до девіантної поведінки на базах практики (громадська організація «Доля», реабілітаційний Центр «Дорога життя», Центр соціальних служб для молоді, загальноосвітні школи), а також в літніх оздоровчих таборах, де разом зі студентами Ужгородського національного університету зазвичай працюють студенти-волонтери з інших країн (США, Німеччини, Угорщини), що сприяє обміну досвідом волонтерської роботи. Наприклад,

упродовж 2012–2013 років в межах акції «16 днів проти насильства» студенти разом з практичними соціальними працівниками проводили просвітницьку роботу з учнями старших класів в загальноосвітніх школах №3 та №6 м.Ужгорода, угорській гімназії в м.Ужгороді, у благодійному фонді «Нова сім'я» з метою запобігання проявам насильства у молодіжному середовищі. Відповідна робота була проведена студентами в багатьох районах Закарпатської області. Акція «Обери здоров'я – збережи життя» полягала у розповсюдженні плакатів, листівок та буклетів серед молоді міста, які містили роз'яснення з приводу шкоди алкоголю, наркотиків, тютюнопаління. Студенти-волонтери також виступили з тематичними бесідами з пропаганди здорового способу життя перед учнями шкіл міста, які супроводжувалися демонстрацією відеофільмів. Традиційними були щомісячні рейди «Діти вулиці», які здійснювалися разом з працівниками соціальних служб, участь в заходах до Дня захисту дітей, святкування Нового року, дня святого Миколая, спрямованих на підтримку дітей групи ризику.

Студенти проводили екскурсії для дітей по місту Ужгороду, відвідували краєзнавчий музей, ляльковий театр. Були організовані поїздки в місто Мукачево (відвідання Мукачівського замку, музею меду), оздоровчий центр «Воєводино», іподром та інші цікаві місця. Учням, які відставали в навчанні, систематично надавалася допомога у підготовці домашніх завдань.

Під керівництвом психолога організації «Доля», де проходила практика, студенти вчилися проводити індивідуальні і групові бесіди з дітьми, схильними до девіацій, а також використовувати у профілактичній роботі найпростіші технології психотерапії (бібліотерапія, ігротерапія, музикотерапія, казкотерапія, квітковотерапія, анімалотерапія), що викликало великий інтерес як у студентів, так і в дітей.

Одночасно з практичною волонтерською діяльністю студенти відвідували заняття в «Школі молодого волонтера», яка працює при кафедрі соціальної роботи, проходили тренінги (розвиток комунікативних здібностей, технології анімації та ін.). До проведення занять долучалися як викладачі кафедри, так і працівники інших ВНЗ і соціальних служб. Окремі заняття проводилися зарубіжними викладачами (США, Велика Британія, Словенія, Угорщина).

Під час волонтерської практики студенти залучалися до науково–дослідної роботи: проводили вивчення проблем дітей вулиці; здійснювали опитування громадян міста з приводу розуміння волонтерської діяльності; брали участь у розробці і реалізації різних проектів; готували презентації, тематичні фотостенди, фільми, виступали на наукових конференціях, семінарах, що підвищувало їх інтерес до волонтерської діяльності.

Обов'язковим завданням волонтерської практики є вивчення особистості учня з девіантною поведінкою і складання його психолого-педагогічної характеристики.

Діяльність кращих студентів-волонтерів відзначалася подяками, грамотами, наданням можливості стажування за кордоном. Зокрема, у 2012 році 12 студентів мали змогу відвідати

м.Дармштадт (Німеччина) і ознайомитися з діяльністю соціальних закладів, 2 студенти пройшли стажування в Угорщині (програма тренінгів для волонтерів), у 2013 році 3 студентів взяли участь у міжнародній волонтерській акції з соціальної роботи в Туреччині. Суспільне визнання цінності волонтерської роботи сприяло підвищенню інтересу студентів до волонтерської діяльності.

Узагальнення результатів проведеної експериментальної роботи засвідчило суттєве зростання показників рівня готовності студентів експериментальної групи до профілактичної діяльності, в той час як показники в контрольній групі виявилися значно нижчими. Зокрема, у студентів експериментальної групи суттєво підвищилися показники середнього рівня готовності і знизилися показники низького рівня (таблиця 1).

Таблиця 1

Динаміка рівнів готовності майбутніх соціальних працівників до профілактики девіантної поведінки учнів у процесі волонтерської практики

Групи	Рівні					
	На початок експерименту			На кінець експерименту		
	Високий	Середній	Низький	Високий	Середній	Низький
Контрольна група	1	4	22	1	9	17
	3,7%	14,8%	81,5%	3,7%	33,3%	63%
Експериментальна група	0	6	19	4	17	4
	0%	24%	76%	16%	68%	16%

Встановлено, що реалізація запропонованої моделі підготовки майбутніх соціальних працівників до профілактики девіантної поведінки учнів у процесі волонтерської практики відбувається ефективно за дотримання певних педагогічних умов : формування інтересу студентів до волонтерської роботи з учнями, схильними до девіантної поведінки; формування у майбутніх соціальних працівників специфічних особистісно-професійних якостей (гуманізм, альтруїзм, толерантність, емпатія); поєднання науково-дослідної, навчальної і практичної діяльності у процесі волонтерської практики студентів; визнання суспільної цінності волонтерської діяльності.

Таким чином, у процесі проведеної експериментальної роботи була підтверджена дієвість розробленої моделі і доведена доцільність підготовки майбутніх фахівців соціальної роботи до профілактичної діяльності з учнями, схильними до девіантної поведінки, у процесі волонтерської практики.

Здійснене дослідження дозволяє зробити такі **висновки**:

1. На основі узагальнення результатів наукової літератури з'ясовано, що сьогодні спостерігається тенденція до зростання девіантних проявів у молодіжному середовищі, в тому числі й серед учнівської молоді, що актуалізує проблему профілактики девіантної поведінки і вдосконалення професійної підготовки фахівців до профілактичної діяльності.

Профілактику девіантної поведінки серед учнівської молоді визначаємо як систему комплексних заходів, здійснюваних державними і громадськими організаціями, спрямованих на виявлення і ліквідацію причин, які негативно впливають на здоров'я і розвиток особистості учнів, сприяють їх бездоглядності, вчиненню ними правопорушень.

2. Значний вклад у профілактику девіантної поведінки в молодіжному середовищі покликані внести соціальні працівники. Проте існуючі програми професійної підготовки соціальних працівників не дозволяють належним чином підготувати майбутніх фахівців соціальної роботи до профілактичної діяльності. Вдосконаленню професійної підготовки майбутніх соціальних працівників загалом і підготовки до профілактичної роботи зокрема сприяє волонтерська діяльність студентів з учнями, схильними до девіантних проявів, яка є не тільки способом проведення вільного часу, самореалізації і можливістю принести користь суспільству, але і стимуляцією майбутніх фахівців до професійного зростання і розвитку. Волонтерство дозволяє молодій людині в значній мірі реалізувати почуття особистої громадянської відповідальності і, водночас, – це важлива сходинка для подальшого професійного розвитку. Таким чином, волонтерська практика студентів повинна стати важливою складовою професійної підготовки майбутніх соціальних працівників.

3. У процесі дослідження реалізована розроблена нами структурно-функціональна модель підготовки майбутніх фахівців соціальної роботи до профілактики девіантної поведінки учнів у процесі волонтерської практики. Модель містить: соціальне замовлення суспільства на підготовку висококваліфікованих фахівців соціальної роботи, здатних забезпечити ефективну профілактику девіантної поведінки неповнолітніх; мету: формування професійної готовності майбутніх соціальних працівників до профілактики девіантної поведінки учнів у процесі волонтерської практики; завдання: забезпечення спеціалізованої професійної обізнаності студентів, формування умінь волонтерської діяльності з учнями, схильними до девіантної поведінки, формування потреби у волонтерській роботі, розвиток професійної спрямованості майбутніх фахівців соціальної роботи; зміст підготовки: психологічна, теоретична, практична; принципи: науковості, системності і послідовності, доступності, зв'язку навчання з життям, емоційності, індивідуального підходу, єдності теоретичної і практичної підготовки, участі студентів у науково-дослідній роботі; наукові підходи: системний, практико-орієнтований, філантропічний, особистісно-орієнтований, функціонально-діяльнісний; форми: факультатив (лекції, практичні заняття і семінари: семінар-розгорнута бесіда, семінар-повідомлення, семінар-коментоване читання, семінар-диспут), самостійна робота, консультації, екскурсії, проходження волонтерської практики, конференції, круглі столи, презентації; методи: тренінги, дискусії, ділова гра, соціальне проектування, кейс-методика, мозковий штурм; засоби: підручники, посібники, періодичні видання, ТЗН, ігровий матеріал; критерії та показники готовності до волонтерської діяльності з учнями, схильними до

девіантної поведінки: когнітивний (знання основ профілактики девіантної поведінки і волонтерської діяльності), ціннісно-мотиваційний (інтерес до волонтерської роботи з учнями, схильними до девіацій, потреба у волонтерській діяльності), суб'єктний (здатність встановлювати партнерські взаємовідносини, активізувати особистісні ресурси учнів, враховувати їх індивідуальні властивості), технологічний (конструктивні, комунікативні, організаційні, проєктивні уміння); рівні готовності (низький, середній, високий); контроль: спостереження, бесіда, анкетування, тестування, щоденник практики, звіт; способи корекції: пояснення, консультація, індивідуальна робота; результат: сформованість готовності майбутніх соціальних працівників до профілактики девіантної поведінки серед учнівської молоді в процесі волонтерської практики.

4. Реалізація запропонованої моделі підготовки майбутніх соціальних працівників до профілактики девіантної поведінки учнів у процесі волонтерської практики відбувається ефективно за дотримання таких педагогічних умов: формування інтересу студентів до волонтерської роботи з учнями, схильними до девіантної поведінки; формування у майбутніх соціальних працівників специфічних особистісно-професійних якостей (гуманізм, альтруїзм, толерантність, емпатія); поєднання науково-дослідної, навчальної і практичної діяльності студентів у процесі волонтерської практики; визнання суспільної цінності волонтерської діяльності.

5. Результати дослідно-експериментальної роботи засвідчили позитивну динаміку показників формування готовності майбутніх фахівців соціальної сфери до профілактичної роботи з учнями, схильними до девіантної поведінки, у процесі волонтерської практики. У студентів експериментальної групи суттєво підвищилися показники середнього рівня готовності і знизилися показники низького рівня. Якщо на початку експериментальної роботи 76% студентів експериментальної групи виявили низький рівень готовності до профілактичної роботи з учнями, схильними до девіантної поведінки, а 24% – середній, то після закінчення формувального експерименту низький рівень готовності характерний тільки для 16% студентів, а середній – для 68%.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми. Подальшого вивчення потребують питання вдосконалення практичної підготовки соціальних працівників, формування професійної спрямованості майбутніх фахівців соціальної роботи в процесі волонтерської практики, взаємодії соціальних інститутів у забезпеченні волонтерської діяльності та інші.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ***Наукові праці, в яких опубліковано основні результати дисертації***

1. Козубовський Р.В. Підготовка майбутніх соціальних працівників до профілактики девіантної поведінки неповнолітніх у процесі волонтерської практики : [монографія] / Р.В.Козубовський, О.Т.Смук. – Ужгород : «ПП Бреза», 2013. – 232 с.
2. Козубовський Р.В. Сучасна система профілактики девіантної поведінки неповнолітніх у Великій Британії : [монографія] / Р.Козубовський, О.Бартош, А.Досін. – Ужгород : УжНУ, 2007. – 220 с.
3. Козубовський Р.В. Правові норми в системі соціальних норм і необхідність їх дотримання / Р.В.Козубовський // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Педагогіка. Соціальна робота. – Ужгород, 2002. — Вип. 5. — С. 113-118
4. Козубовський Р.В. Правова соціалізація молоді як засіб профілактики правопорушень і злочинності / Р.В.Козубовський // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Педагогіка. Соціальна робота. – Ужгород, 2005. — Вип. 8. — С. 70-72.
5. Козубовський Р.В. Порухення соціалізації учнів інтернатах закладів внаслідок негативного виховного впливу сім'ї / Р.В.Козубовський // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Педагогіка. Соціальна робота. – Ужгород, 2005. — Вип. 9. – С. 45-46.
6. Козубовський Р.В.Правове виховання як засіб формування правової культури / Р.В.Козубовський // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Педагогіка. Соціальна робота. –Ужгород, 2008. – Вип. 15. — С. 91-93.
7. Козубовський Р.В. Організація змістовного дозвілля як складова профілактики правопорушень неповнолітніх / Р.В.Козубовський // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Педагогіка. Соціальна робота. – Ужгород, 2009. – Вип. 16. – С. 50-52.
8. Козубовський Р.В. Деякі особливості формування правової культури майбутніх фахівців на сучасному етапі розвитку суспільства / Р.В.Козубовський, С.І.Тополянський // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Педагогіка. Соціальна робота. – Ужгород, 2009. — Вип. 17. — С. 129-130.
9. Козубовський Р.В.Покарання в системі профілактики девіантної поведінки / Р.В.Козубовський // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Педагогіка. Соціальна робота. – Ужгород, 2011. — Вип. 21. — С. 82-84.
10. Козубовський Р.В. Професійна підготовка майбутніх фахівців соціальної роботи в процесі волонтерської діяльності / Р.В.Козубовський // Науковий вісник Ужгородського

національного університету. Серія : Педагогіка. Соціальна робота. – Ужгород, 2012. — Вип. 24. — С. 72-74.

11. Козубовський Р.В. Формування готовності майбутніх соціальних працівників до волонтерської роботи як важлива передумова успішної професійної діяльності / Р.В.Козубовський // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Педагогіка. Соціальна робота. – Ужгород, 2012. — Вип. 25. — С. 96-97.

12. Козубовський Р.В. Підготовка майбутніх соціальних працівників до профілактичної роботи з неповнолітнім, схильними до девіантної поведінки / Р.В.Козубовський // Науковий вісник Луганського національного університету імені Т.Г.Шевченка. Педагогічні науки. – Луганськ, 2012. — №.19 (254). – С. 212-219.

13. Козубовський Р.В. Формування готовності майбутніх соціальних працівників до профілактичної роботи з дітьми в процесі волонтерської діяльності в дитячих громадських об'єднаннях / Р.В.Козубовський // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Педагогіка. Соціальна робота. – Ужгород, 2013. — Вип. 27. — С. 80-82.

14. Козубовський Р.В. Волонтерство как важная составляющая профессиональной подготовки будущих социальных работников / Р.В.Козубовский // Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук. Журнал научных публикаций. – Москва, 2013. — №13 (54).— С. 157-160.

Опубліковані праці апробаційного характеру

15. Козубовський Р.В. Вдосконалення превентивної роботи з молоддю / Р.В.Козубовський // Підготовка соціальних працівників до роботи з дітьми групи «ризик» : матеріали доповідей та повідомлень Міжнародної науково-практичної конференції (Ужгород, 4 жовтня 2009 р). – Ужгород : УжНУ, 2009.— С. 39-42.

16. Козубовський Р.В. Правові основи соціальної роботи в органах внутрішніх справ / Р.В.Козубовський // Практична соціальна робота і підготовка фахівців соціальної сфери : матеріали доповідей та повідомлень Міжнародного науково-практичного семінару (Ужгород, 17 вересня 2010 р). – Ужгород : УжНУ, 2010.— С. 51-54.

17. Козубовський Р.В. Деякі особливості підготовки соціальних працівників до роботи в правоохоронних органах / Р.В.Козубовський // Соціальна робота і підготовка фахівців у світлі вимог Болонської системи : матеріали доповідей та повідомлень Міжнародної науково-практичної конференції (Ужгород, 22 вересня 2011 р.). – Ужгород : УжНУ, 2011. — С. 34-36.

18. Козубовський Р.В. Підготовка майбутніх фахівців соціальної роботи до профілактики правопорушень серед неповнолітніх / Р.В.Козубовський // Правова освіта перед викликами сучасності : матеріали Всеукраїнського міжвузівського соціально - правового семінару (Київ, 26 травня 2011 р.). — К.: НПУ ім. М.П.Драгоманова, 2011 — С. 24-26.

19. Козубовський Р.В. Залучення студентської молоді до волонтерської роботи з дітьми групи ризику / Р.В.Козубовський // Актуальні проблеми соціальної роботи і підготовки фахівців: розвиток волонтерського руху в Україні та за рубежом : матеріали доповідей та повідомлень Міжнародної науково-практичної конференції (Ужгород, 21 вересня 2012 р.). – Ужгород : УжНУ, 2012. — С. 38-40.

20. Козубовський Р.В. Волонтерська діяльність майбутніх фахівців соціальної роботи з учнями, схильними до девіантної поведінки / Р.В.Козубовський // Актуальні проблеми соціальної роботи і підготовки фахівців : волонтерство як важливий ресурс соціальної роботи : матеріали доповідей та повідомлень Міжнародної науково-практичної конференції (Ужгород, 27 вересня 2013 р.). – Ужгород : УжНУ, 2013. — С. 32-37.

21. Козубовський Р.В. Формування професійної спрямованості майбутніх соціальних працівників у процесі волонтерської практики / Р.В.Козубовський // Актуальні питання теорії та практики психолого-педагогічної підготовки майбутніх фахівців : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (Хмельницький, 25–26 квітня 2013 р.). — Хмельницький : ХНУ, 2013.— С. 141-143

22. Козубовський Р.В. Роль заохочення і покарання у педагогічній спадщині О.Духновича та А.Волошина / Р.В.Козубовський // Закарпатські Волошинські читання : матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції / За ред. І.В.Козубовської, В.І.Старости. – Ужгород : УжНУ, 2013.— С. 101-104.

Опубліковані праці, які додатково відображають наукові результати.

23. Козубовський Р.В. До питання про соціально-правовий захист національних меншин / Р.В.Козубовський // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право. – Ужгород, 2004. – Вип. 3. – С. 57-58.

24. Козубовський Р.В. Соціальний контроль за девіантною поведінкою / Р.В.Козубовський, В.М.Канюк // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право. – Ужгород, 2006. – Вип.5. – С.227-230.

25. Козубовський Р.В. Деякі аспекти адиктивної поведінки / Р.В.Козубовський // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Політологія, соціологія, філософія. – Ужгород, 2009. — Вип. 2. – С. 182-184.

26. Козубовський Р.В. Використання досвіду Російської федерації у профілактичній роботі з неповнолітніми в Україні : [методичні рекомендації] /Р.В.Козубовський. — Ужгород : УжНУ, 2012 — 23 с.

27. Козубовський Р.В. Основні детермінанти девіантної поведінки неповнолітніх: [методичні рекомендації] / Р.В.Козубовський. — Ужгород : УжНУ, 2013 — 22 с.

28. Козубовський В.Р. Організація волонтерської практики студентів з учнями, схильними до девіантної поведінки : [методичні рекомендації] / Р.В.Козубовський. – Ужгород : УжНУ, 2013. – 32 с.

АНОТАЦІЇ

Козубовський Р.В. Підготовка майбутніх соціальних працівників до профілактики девіантної поведінки серед учнівської молоді в процесі волонтерської практики. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Міністерство освіти і науки України. – Тернопіль, 2014.

Дисертація присвячена проблемі підготовки майбутніх фахівців соціальної роботи до профілактики девіантних проявів серед учнівської молоді у процесі волонтерської практики. Проаналізовано базові поняття дослідження. Розкрито сутність волонтерства, його роль і місце у професійній підготовці майбутніх фахівців соціальної роботи.

Розроблено та апробовано структурно-функціональну модель підготовки майбутніх соціальних працівників до профілактики девіантної поведінки серед учнівської молоді в процесі волонтерської практики, яка містить такі взаємозв'язані компоненти : цільовий, організаційно-змістовий, процесуальний, оцінно-результативний.

Визначено критерії, показники та рівні сформованості готовності майбутніх фахівців соціальної сфери до профілактичної роботи з учнями, схильними до девіантної поведінки.

Обґрунтовано сукупність педагогічних умов, дотримання яких забезпечує ефективну реалізацію розробленої моделі.

Ключові слова : девіантна поведінка, профілактика, учні, соціальні працівники, професійна підготовка, волонтерська практика.

Козубовский Р.В. Подготовка будущих социальных работников к профилактике девиантного поведения среди учащейся молодежи в процессе волонтерской практики. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Тернопольский национальный педагогический университет имени Владимира Гнатюка, Министерство образования и науки Украины, Тернополь, 2014.

В исследовании рассматриваются вопросы подготовки будущих специалистов социальной сферы к профилактике девиантного поведения среди учащихся, которое представляет собой

различные отклонения от общепринятых социальных норм. Профилактика девиантного поведения (педагогическая, психологическая, криминологическая) предусматривает осуществление системы комплексных мер государственных и общественных организаций, направленных на выявление и ликвидацию причин, негативно влияющих на формирование личности. Подчёркивается важная роль социальных работников в профилактике девиантного поведения, поскольку среди основных функций социального работника чётко определены функции, связанных именно с профилактической деятельностью: диагностическая, прогностическая, предупредительно-профилактическая, коррекционно-реабилитационная, социально-терапевтическая. Установлено, что существующие в Украине программы профессиональной подготовки будущих социальных работников на сегодняшний день не обеспечивают их достаточную готовность к профилактической деятельности, в отличие от программ, существующих во многих зарубежных странах. Участие студентов в волонтерской деятельности может способствовать совершенствованию профессиональной подготовки будущих социальных работников в целом и приобретению навыков профилактической деятельности. Поэтому волонтерская практика будущих социальных работников должна стать обязательной составляющей профессиональной подготовки.

Разработана и экспериментально проверена структурно-функциональная модель подготовки будущих специалистов социальной сферы к профилактике девиантного поведения среди учащихся, которая представляет единство структурных элементов (целевой, организационно-содержательный, процессуальный, оценочно-результативный) и включает : социальный заказ на подготовку социальных работников к осуществлению профилактики девиантного поведения среди учащихся; цель; задачи; принципы; научные подходы; содержание подготовки; формы; методы; средства; критерии и показатели уровней сформированности готовности к профилактической деятельности; контроль; способы коррекции; результат: готовность будущих социальных работников к профилактике девиантного поведения среди учащейся молодёжи.

Определены критерии (когнитивный, ценностно-мотивационный, субъектный, технологический), показатели (знание особенностей девиантного поведения учащихся и его профилактики, основ волонтерской деятельности; интерес к волонтерской деятельности с учащимися, склонными к девиантному поведению; способность устанавливать партнёрские взаимоотношения, активизировать личностные ресурсы учащихся; наличие конструктивных, коммуникативных, организационных, проективных умений) и уровни (высокий, средний, низкий) сформированности готовности будущих социальных работников к профилактической деятельности с учащимися.

Проанализированы этапы формирования готовности к профилактической деятельности (подготовительный и основной).

Установлено, что предложенная модель может быть успешно реализована при соблюдении определённых педагогических условий : формирование интереса студентов к волонтерской работе с учащимися, склонными к девиантному поведению; формирование у будущих социальных работников специфических профессионально-личностных качеств (гуманизм, альтруизм, толерантность, эмпатия); сочетание научно-исследовательской, учебной и практической деятельности в процессе волонтерской практики; признание общественной ценности волонтерской деятельности.

Ключевые слова : девиантное поведение, профилактика, учащиеся, социальные работники, профессиональная подготовка, волонтерская практика.

Kozubovsky R.V. Training the future social workers for prevention of deviations among the pupils in the process of volunteer practice – Manuscript.

Scientific thesis for the Degree of the Candidate of Pedagogical Sciences in the speciality 13.00.04 – Theory and Methods of Professional Education. – Ternopil National Pedagogical University named after Volodymyr Hnatyuk, Ministry of Education and Science of Ukraine, Ternopil, 2014.

The thesis is devoted to the investigation of the problem of deviations and the possible ways of prevention. The main scientific approaches to the problem have been revealed. The analysis of deviative behavior of the pupils is done and the importance of volunteer's activity in this field is underlined. The model of social workers' professional training and formation readiness for preventive work with the vulnerable pupils during volunteer practice is proposed.

The peculiarities of the content, forms and methods of professional training of the future social workers during volunteer practice are considered.

The conducted research shows that the developed model being realized within the defined pedagogical conditions is effective.

Key words: deviations, prevention, pupils, social workers, professional training, volunteer practice.